

BP MARIUSZ LESZCZYŃSKI – ZAMOŚĆ

TROSKA PAPIESKIEJ KOMISJI DS. KOŚCIELNYCH DÓBR KULTURY O ZACHOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO KOŚCIOŁA

Wprowadzenie

„«Dobra kultury» – według Jana Pawła II – obejmują przede wszystkim dziedzictwo artystyczne, a więc malarstwo, rzeźbę, mozaiki i muzykę, będące w służbie misji Kościoła. Do tego są dołączone zbiory książkowe zgromadzone w bibliotekach kościelnych i dokumenty historyczne, przechowywane w archiwach lokalnych wspólnot kościelnych. Wchodzą w końcu w ten zakres dzieła literackie, teatralne, kinematograficzne, wyprodukowane przez środki społecznej komunikacji”¹.

Ponieważ dobra kultury pozostają w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła, nie można zapomnieć o pozytywnym zjawisku, jakim jest ich dowartościowanie². „Mogą one bowiem stanowić szczególny bodziec nowego rozwoju humanizmu o inspiracji chrześcijańskiej. Odpowiednio zachowane i roztropnie użytkowane mogą one – jako żywe świadectwo wyznawanej przez wieki wiary – stanowić wartościowe narzędzie nowej ewangelizacji i katechezy, i pobudzać do odkrywania na nowo sensu tajemnicy (...). Równocześnie w nieprzerwanym dialogu z artystami należy zachęcać do tworzenia *nowych form artystycznego wyrazu wiary*. Kościół potrzebuje bowiem sztuki, literatury, muzyki, malarstwa, rzeźby i architektury, gdyż «musi sprawiać, aby rzeczywistość duchowa, niewidzialna, Boża

¹ *Allocuzione papale alla I Assemblea plenaria*, 12 ottobre 1995, n. 3 (Jan Paweł II, *Alokucja do uczestników I plenarnego zgromadzenia Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury*, (dalej: PKKDK), w: *Enchiridion dei beni culturali della Chiesa. Documenti ufficiali della Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, Edizioni Dehoniane, Bologna 2002 (ss. 682+43), p. 561-562.

² Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa*, 28 VI 2003, nr 60 – zob. *Rada ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego Konferencji Episkopatu Polski*, „Biuletyn Kościelnych Dóbr Kultury” (dalej: BKDK), 1 (2005) s. 9.

stawała się postrzegalna, a nawet w miarę możliwości pociągająca»³; a ponieważ piękno artystyczne, niejako odbłask Ducha Bożego, jest wyrazem tajemnicy, wzywam do szukania na nowo oblicza Bożego, które stało się widzialne w Jezusie z Nazaretu” – podkreśla Jan Paweł II⁴. Słowa te są świadectwem wielkiej troski papieża o kościelne dobra kultury oraz uzasadniają racje, którymi się kierował, powołując w tym celu nową komisję watykańską, wyposażoną w szerokie uprawnień i kompetencje.

I. Powołanie Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury

Papieską Komisję do spraw Kościelnych Dóbr Kultury (dotąd Papieska Komisja do Zachowywania Artystycznego i Historycznego Dziedzictwa Kościoła) utworzył papież Jan Paweł II, konstytucją apostolską *Pastor Bonus* z 26 czerwca 1988 r.⁵, w ramach reformy Kurii Rzymskiej, mianując jej przewodniczącym abp. Francesco Marchisano. Funkcję tę piastował on do 13 października 2003 r., kiedy to Jan Paweł II przyjął jego rezygnację, mianując go 21 października t.r. kardynałem. Następcą abp. Marchisano został ks. prałat Mauro Piacenza, podniesiony do godności arcybiskupa⁶.

Nowej dykasterii papież zlecił zajmowanie się różnymi problemami, dotyczącymi kościelnych dóbr kultury, w aspekcie ich przydatności do *nowej ewangelizacji*. Kościół, w ciągu dwóch tysiącleci swej misji ewangelizacyjnej, wytworzył ogromne dziedzictwo historyczno-artystyczno-kulturalne, odpowiadające jego potrójnej misji: kultowi, katechezie i dziełom miłosierdzia. W związku z tym Komisja otrzymała zadanie ożywiania w całym Kościele inicjatyw zmierzających do lepszego poznania i właściwej oceny własnego dziedzictwa kulturowego, które powinno stać się narzędziem ewangelizacji jako świadectwo wiary, nadziei i miłości tych, którzy je tworzyli. Wyraźnie o tym mówi wspomniana konstytucja *Pastor Bonus*: „Komisja ofiaruje swoją pomoc Kościołom lokalnym i episkopatom, i jeżeli jest taka potrzeba, współpracuje z nimi w celu tworzenia muzeów, archiwów i bibliotek oraz w celu odpowiedniego gromadzenia i przechowywania całego dziedzictwa artystycznego i historycznego na danym terytorium i udostępniania go wszystkim, którzy się nim interesują (art. 102). Zadaniem Komisji, w porozumieniu z Kongregacją do spraw Seminariów i Instytutów kościelnych oraz z Kongregacją do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, jest troska o to, by Lud Boży stawał się coraz bardziej świadomy ważności i konieczności zachowywania historycznego i artystycznego dziedzictwa Kościoła” (art. 103)⁷.

³ *List Ojca Świętego Jana Pawła II do Artystów*, 4 IV 1999, Watykan 1999, n. 12.

⁴ Por. Jan Paweł II, *Ecclesia in Europa*, 28 VI 2003, nr 60, BKDK, Warszawa 2005, nr 1, s. 9.

⁵ Konstytucja apostolska Jana Pawła II *Pastor Bonus (Pastor Bonus)*, 28 VI 1988, *Acta Apostolicae Sedis (AAS)*, 1988, n. 80, s. 885-886, art. 99-104.

⁶ Zob. „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., 2004, nr 1, s. 62; nr 2, s. 60.

⁷ *Pastor Bonus*, art. 102-104.

II. Formy działalności

A. Cel główny – dziedzictwo kulturowe w służbie ewangelizacji

Działalność Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury omawiają jej obszernie i dokładne sprawozdania, tzw. *Prezentacje*. Dwie najnowsze, z 2002 i 2004 r., podpisane przez abp. Francesco Marchisano, przewodniczącego Komisji i Carlo Chenis, jej sekretarza, zostały przetłumaczone na język polski i opublikowane w „Biuletynie Kościelnych Dóbr Kultury”, wydanym w 2005 r. przez Radę ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego Konferencji Episkopatu Polski⁸.

Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury – jak czytamy w *Prezentacji* z 2002 r. – jest organem inspirującym w zakresie troski Kościoła Powszechnego o dobra kulturowe, kościelne i świeckie. Adresatem inicjatyw w tym kierunku jest cały Lud Boży, który powinien być coraz bardziej świadomy ważności i konieczności zachowywania kościelnego dziedzictwa historyczno-artystycznego. W ten sposób Papieska Komisja włącza siebie i innych w misję ewangelizacyjną Kościoła oraz prowadzi do duszpasterskiego wykorzystywania tego wszystkiego, co jest jej podporządkowane. Oprócz troski o sztukę kościelną antyczną i współczesną, Komisja zwraca szczególną uwagę na biblioteki, archiwa i muzea jako instytucje w naturalny sposób predysponowane do propagowania kultury i przechowywania pamiątek⁹.

Działalność Komisji, w zakresie ochrony kościelnych dóbr kultury, odbywa się na kilku różnych poziomach: pierwszy, o charakterze kryteriologicznym, powierza Komisji zadanie „wyszczególnienia zasadniczych działań odnoszących się do takich dóbr, określenia obowiązku ich odnawiania, katalogowania i ochrony” oraz wspierania nowych produkcji; drugi poziom, o charakterze teoretycznym, zobowiązuje Komisję do określenia znaczenia dóbr kultury zgodnie z *mens* Kościoła poprzez ich „dowartościowanie, które będzie sprzyjało lepszemu ich poznaniu i odpowiedniemu użytkowaniu zarówno w katechezie, jak i w liturgii”; trzeci poziom, o charakterze formacyjnym, domaga się od Komisji nowatorskiej analizy dóbr kultury po to, by dać artystom „inspirujące treści teologiczne, liturgiczne i ikonograficzne” oraz ożywiać ich aktywność „poprzez nowe i wartościowe zamówienia, pogłębiając odnowione przymierze pomiędzy artystami a Kościołem”. Ostatni poziom, o charakterze instytucjonalnym, angażuje Komisję do „wyodrębnienia głównych twórców służby kościelnej na tym polu, zaczynając od tych, którzy są tam zaangażowani instytucjonalnie, jak Konferencje Episkopatów i Pasterze Diecezji” oraz niektóre Kongregacje Kurii Rzymskiej¹⁰.

⁸ Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa (PCBCC), *Presentazione della Pontificia Commissione*, Giugno 2002, ss. 52 – *Prezentacja Papieskiej Komisji do spraw Kościelnych Dóbr Kultury*, czerwiec 2002 (dalej *Prezentacja 2002*), BKDK, 2005, nr 1, s. 10-72; *Pontificia Commissione per i Beni Culturali della Chiesa*, Città del Vaticano 2004, ss. 15 – *Prezentacja Papieskiej Komisji do spraw Kościelnych Dóbr Kultury*, czerwiec 2004 (dalej *Prezentacja 2004*), BKDK, 2005, nr 1, s. 92-120 (teksty z j. włoskiego tłum. ks. dr Franciszek Nieckarz, dalej cyt. za BKDK).

⁹ *Prezentacja 2002*, s. 26.

¹⁰ *Prezentacja 2004*, s. 27-28.

B. Kompetencje i zadania szczegółowe

Zadaniem Papieskiej Komisji jest krytyczna ocena sztuki zarówno antycznej, jak i współczesnej oraz promowanie nowych form ekspresji, a równocześnie troska o jej przechowywanie przez katalogowanie i inwentaryzowanie. Komisja interesuje się takimi zagadnieniami, jak: dzieła sztuki przeznaczone do kultu, budownictwo sakralne, odnawianie oraz adaptacja obiektów kultu w świetle przepisów państwowych i wymogów liturgii. Stara się przy tym budzić, u wszystkich zainteresowanych sztuką kościelną, świadomość potrzeby szerokiej wiedzy z różnych dziedzin: historii Kościoła, historii sztuki, ikonografii, teologii, liturgiki, duchowości, teologii pastoralnej, socjologii, psychologii, urbanistyki, architektury, meblarstwa i planowania oraz z dziedziny prawnej i ekonomicznej¹¹.

1. Troska o biblioteki, archiwa i muzea kościelne

Szczególnym przedmiotem troski Komisji są biblioteki, archiwa i muzea kościelne, w aspekcie ich funkcji pastoralnej. „Biblioteki wyrażają zainteresowanie Kościoła kulturą każdego narodu i dokumentują proces inkulturacji wiary; ukazują procesy formacji filozoficznej, teologicznej, katechetycznej, liturgicznej, pastoralnej, duchowej i prawnej; dają sens uniwersalności i jedności myśli o inspiracji chrześcijańskiej”. Podobnie archiwa i muzea kościelne są, w pojęciu Komisji, „pamięcią o ewangelizacji i narzędziem pastoralnym”. W związku z tym Komisja zachęca kościoły lokalne do tworzenia bibliotek, archiwów i muzeów kościelnych oraz przechowywania w nich pamiątek historyczno-artystycznych¹².

2. Promocja muzyki kościelnej i innych przejawów kultury

Wśród różnorodnych przejawów sztuki kościelnej, wyjątkowy i nieoceniony skarb – jak podkreśla Papieska Komisja – stanowi tradycja muzyczna przede wszystkim dlatego, że śpiew kościelny jest konieczną i integralną częścią uroczystej liturgii. W związku z tym Komisja, w swoich kontaktach z Kościołami lokalnymi, nie tylko potwierdza wartość muzyki kościelnej, ale i konieczność jej zachowania.

Przedmiotem zainteresowania Komisji są również dzieła literackie, teatralne i kinematograficzne, różne przejawy pobożności ludowej (jasełka, teatryki, przedstawienia) oraz chrześcijańska literatura duchowa i inne wydawnictwa¹³.

3. Działania formacyjne

Papieska Komisja inspiruje i popiera podejmowaną w Kościołach lokalnych formację duchowieństwa, artystów i tych wszystkich, którzy interesują się dobra-

¹¹ Tamże, s. 98-100; *Prezentacja* 2002, s. 29-34.

¹² *Prezentacja* 2002, s. 34-40; *Prezentacja* 2004, s. 100-102.

¹³ Tamże, s. 41-45; *Prezentacja* 2004, s. 102-106.

mi kultury. Szczególną wagę w tym względzie przywiązuje do formacji adeptów do kapłaństwa. Oni bowiem będą w przyszłości pierwszymi strażnikami dziedzictwa historyczno-artystycznego, odpowiedzialnymi za wykorzystanie dóbr kultury w pracy duszpasterskiej. Oni też będą zamawiać nowe dzieła artystyczne, konieczne dla właściwego i godnego rozwoju misji Kościoła. W związku z tym Komisja wysłała do Biskupów diecezjalnych całego Kościoła okólniki, pt.: *Formacja wrażliwości przyszłych kapłanów na dzieła sztuki* (15 X 1992) oraz *Inicjatywy podjęte dla formacji kandydatów do kapłaństwa w dziedzinie kościelnych dóbr kultury* (3 II 1995). Ponadto Komisja, na polecenie Kongregacji ds. Wychowania Chrześcijańskiego, zredagowała jeden numer czasopisma, pt. *Seminarium*, poświęconego formacji seminaryjnej w zakresie ochrony kościelnych dóbr kultury¹⁴. Cenną inicjatywą Komisji był także przygotowany przez nią kwestionariusz, w porozumieniu ze wspomnianą Kongregacją, adresowany do uniwersytetów katolickich w świecie, celem zebrania informacji o działalności akademickiej w zakresie troski o dobra kultury (11 III 2002).

Komisja przywiązuje wielką wagę do formacji artystów. „Artyści są zaproszeni do uczestnictwa w misji Kościoła, ponieważ ich zawodem jest wyrwanie z nieba jego duchowych skarbów i ubieranie ich w słowa, kolory i formy. Razem z duszpasterzami mają kształtować *sensus fidelium* poprzez sztukę zakorzenioną w życiu wspólnoty”¹⁵. Cenną w tym względzie pomocą dla Komisji stał się list Jana Pawła II do artystów¹⁶.

Komisja promuje formację wszystkich wierzących w zakresie ochrony kościelnych dóbr kultury, tak aby ludzie wierzący, poprzez dawne i współczesne dzieła sztuki, mogli niejako przekroczyć krąg doczesności i skierować swe dusze ku nieskończoności¹⁷.

4. Inicjatywy normatywne

Pierwszym pilnym zadaniem, przed którym stanęła Komisja, było dokładne poznanie sytuacji kościelnych dóbr kultury we wszystkich krajach. W tym celu wysłała, w 1989 i 1992 r., do przewodniczących Konferencji Episkopatów w poszczególnych krajach okólniki, które prezentowały jej kompetencje i zadania. Skierowała też prośbę do biskupów w sprawie przygotowywania alumnów w seminariach do troski o kościelne dobra kultury. Komisja zobowiązała również Uniwersytet Gregoriański w Rzymie do prowadzenia cyklu studiów w tym zakresie. Wykłady takie rozpoczęto tam w roku akademickim 1991/1992 r. dla studentów pochodzących ze wszystkich krajów świata. W 1994 r. Komisja wysłała okólnik do katolickich uniwersytetów świata z zapytaniem, co czynią, bądź co mogłyby uczynić na polu ochrony kościelnych dóbr kultury. W odpowiedzi na to wiele uniwersytetów katolickich zadeklarowało się utworzyć cykle studiów, analogicz-

¹⁴ *Prezentacja* 2004, s. 117-120.

¹⁵ *Prezentacja* 2002, s. 64; Por. *Prezentacja* 2004, s. 119.

¹⁶ Por. przypis 3.

¹⁷ Por. *Prezentacja* 2004, s. 114.

ne do Uniwersytetu Gregoriańskiego. Stosowny okólnik Komisja przesłała też rodzinom zakonnym, starając się zainteresować je problematyką kościelnych dóbr kultury. Konferencje Episkopatów wszystkich krajów świata zachęcała do inwentaryzowania kościelnych dóbr kultury (okólnik, 2 V 1994)¹⁸.

Kolejnym krokiem Komisji było przejście od spraw ogólnych do zagadnień szczegółowych, będących specyfiką jej pracy, a mianowicie do troski o sztukę (muzea), archiwa i biblioteki kościelne. W związku z tym, Komisja wydała okólniki: *Biblioteki kościelne w misji Kościoła* (10 IV 1994)¹⁹ i *Funkcja pastoralna archiwów kościelnych* (2 II 1997), adresowane do wszystkich biskupów świata²⁰.

Tematem, który od dawna przykuwał uwagę Papieskiej Komisji była sprawa katalogów kościelnych dóbr kultury. Powodem bezpośrednim, wzbudzającym refleksję i konkretne działania w tym zakresie, był fakt mnożących się kradzieży dzieł sztuki, w większości kościelnej, i nielegalny handel nimi. W związku z tym Komisja opublikowała, 8 grudnia 1999 r., list okólny pt. *Konieczność i pilna potrzeba inwentaryzacji oraz katalogowania dóbr kulturowych Kościoła*, adresowany do biskupów diecezjalnych. List spotkał się z wielkim zainteresowaniem w Kościele oraz z dużym uznaniem u władz cywilnych. Dokument traktuje o ochronie kościelnych dóbr kultury na przestrzeni wieków (rozdział 1), podaje zasady ich inwentaryzacji i katalogowania (rozdz. 2-4) oraz wymienia instytucje i podmioty organizacyjne za nie odpowiedzialne (rozdz. 5). W zakończeniu listu podkreślono, że trud inwentaryzacji i katalogowania kościelnych dóbr kultury ma także głęboki sens duchowy, gdyż dobra te, uporządkowane i opisane, mogą pomóc człowiekowi rozpoznać zbawczy plan Boga względem niego²¹. Ostatni dokument wydany przez Papieską Komisję został poświęcony *Pastoralnej funkcji muzeów kościelnych* (16 VIII 2001)²².

¹⁸ *Prezentacja* 2002, s. 13-15; *Prezentacja* 2004, s. 106-113; M. Leszczyński, *Ochrona dóbr kultury w świetle aktualnego prawa kościelnego*, Zamość 2006, mps, ss. 12 (ref. KUL, 23 II 2006, symposium nt. „Otwarcie granic rynku a perspektywa <Być i mieć> człowieka oraz narodu”).

¹⁹ *Le biblioteche ecclesiastiche nella missione della Chiesa*, w: *Enchiridion*, s. 202-219; M. Leszczyński, *Biblioteki kościelne w najnowszych wypowiedziach Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury* (ref. KUL, 28 IX 2004, symposium nt. „Funkcje i zadania bibliotek kościelnych”), „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), 83 (2005) s. 31-36.

²⁰ *La funzione pastorale degli archivi ecclesiastici*, w: *Enchiridion*, s. 312-338.

²¹ *Necessità e urgenza dell'inventariazione e della catalogazione dei beni culturali della Chiesa*, Città del Vaticano, 8 dicembre 1999, ss. 63; *Enchiridion*, s. 400-437; Ks. Franciszek Greniuk, *Dziedzictwo dóbr kulturowych w oczach Kościoła*, „Biuletyn Muzeum Diecezjalnego” (BMD), Zamość 1999-2000, nr 3, s. 4-13.

²² PCBCC, *Lettera Circolare La Funzione Pastorale dei Musei Ecclesiastici*, Città del Vaticano, 15 Agosto 2001, s. 78; *Enchiridion*, s. 464-526; *Funkcja pastoralna muzeów kościelnych*, BMD, Zamość 2000-2001 {2002}, nr 4, s. 5-76 (tłum. ks. Fr. Nieckarz); M. Leszczyński, *Funkcja pastoralna muzeów kościelnych* (omówienie dokumentu), ABMK, 79 (2003) s. 147-150; tenże, *Współpraca Kościoła i państwa w zakresie ochrony zabytków sztuki kościelnej, w świetle listu okólnego Papieskiej Komisji ds. Dziedzictwa Kulturowego Kościoła*, pt. *Funkcja pastoralna muzeów kościelnych*, BKDK, 2005, nr 1, s. 128-135; tenże, *Muzea kościelne według aktualnego prawodawstwa Kościoła*, Zamość 2005, mps, ss. 12 (ref., Ośrodek ABMK KUL, 26 IX 2005, symposium nt. „Muzea kościelne w 100-lecie działalności”).

Wymienione dokumenty oraz inne, poświęcone dziedzictwu kulturowemu Kościoła, Papieska Komisja ds. Kościelnych Dóbr Kultury wydała w 2002 r. w osobnej publikacji, pt. «*Enchiridion*» kościelnych dóbr kultury. *Oficjalne dokumenty Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury*²³. Zasadnicza część publikacji – *Dokumenty*, zawiera 48 dokumentów (okólniki, listy, sprawozdania, itp.), wydanych przez tę dykasterię w latach 1989-2002 (s. 103-543). W części końcowej *Enchiridionu*, zamieszczono wypowiedzi Jana Pawła II na temat kościelnych dóbr kultury, a wśród nich jego *List do Artystów* (załączniki, s. 570-593). O tej wartościowej publikacji abp Fr. Marchisano, w liście z 15 listopada 2002 r., adresowanym do biskupa Jana Śrutwy, przewodniczącego Rady ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego Konferencji Episkopatu Polski²⁴, pisał: „Wyrażam życzenie, by *Enchiridion* był pożytecznym narzędziem, stymulującym na poziomie lokalnym ochronę prawną, materialną konserwację, a przede wszystkim duszpasterskie docenienie roli dziedzictwa historyczno-artystycznego w służbie misji Kościoła. Chodzi o to, by zainwestować w formację, w kwalifikację lokalnych komisji, w duszpasterskie planowanie troski o dobra kultury”²⁵.

C. Podmioty współpracy

W dziedzinie ochrony dóbr kultury Papieska Komisja prowadzi szeroką współpracę z wieloma instytucjami kościelnymi i świeckimi. Na poziomie kościelnym są to: watykańskie Kongregacje Wychowania Katolickiego i Kultu Bożego, Papieska Rada ds. Kultury, Nuncjusze Apostolscy, Konferencje Episkopatów, Biskupi diecezjalni, Przełożeni generalni Instytutów życia konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego i inne. Szczególnie cenny wkład w tym zakresie wnoszą w poszczególnych krajach Komisje, bądź Rady, powołane przez Konferencje Episkopatów; nadto: uniwersytety, stowarzyszenia i inne instytucje kościelne odpowiedzialne za sztukę kościelną i kościelne dobra kultury oraz muzealnicy, bibliotekarze i archiwiści. Papieska Komisja nawiązała liczne kontakty również z instytucjami i organizacjami świeckimi, krajowymi i międzynarodowymi, w tym z instytucjami innych wyznań i religii, odpowiedzialnymi za dobra kultury²⁶.

Kwestii ochrony i konserwacji kościelnych dóbr kultury oraz współdziałaniu w tym zakresie z instytucjami państwowymi i międzynarodowymi, wiele uwagi poświęciło IV Zgromadzenie Plenarne Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury, nt. *Znaczenie dóbr kultury dla tożsamości terytorialnej i historyczno-artystycznego dialogu pomiędzy narodami*, które odbyło się w Watykanie, 17-19

²³ Por. przypis 1.

²⁴ Od 2006 r. funkcję przewodniczącego Rady ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego Konferencji Episkopatu Polski pełni bp Wiesław Mering z Włocławka, wybrany na 336 zebraniu plenarnym Episkopatu Polski (Poznań, Gniezno, 23-25 VI 2006).

²⁵ Abp Francesco Marchisano, *List do biskupa Jana Śrutwy, przewodniczącego Rady ds. Kultury i Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego Konferencji Episkopatu Polski*, Watykan, 15 XI 2002, BKDK, 1 (2005) s. 73-76.

²⁶ *Prezentacja* 2002, s. 27-28; *Prezentacja* 2004, s. 114-117.

października 2002 r. Jego pokłosem był list Komisji do przewodniczących Konferencji Episkopatów, z 16 grudnia t.r. Oto jego fragmenty: „Trzeba chronić (...) dzieła sztuki przed zredukowaniem ich do wymiaru jedynie estetycznego, przed profanacją i niewłaściwym wykorzystywaniem. Trzeba także troszczyć się o właściwy porządek prawny, zarówno wewnątrz Kościoła, jak i w konfrontacji z władzami świeckimi. Ochrona prawna dotyczy zarówno dzieł o wartości historycznej, jak i nowych dóbr kultury. Koniecznością jest więc troska o zachowanie pamiątek historii, jak również o tworzenie nowych dzieł (...). Ochrona prawna, w konfrontacji z władzami cywilnymi, ma być prowadzona w duchu współpracy, z podkreśleniem jednak misji, jaką kościelne dobra kultury spełniają wobec społeczeństwa i ich specyfiki religijnej. Szczególnie w krajach, w których systemy demokratyczne wchodzą w miejsce totalitaryzmów, ważne jest nawiązywanie kontaktów z władzami w celu ukazania specyficznej wartości kościelnych dóbr kultury. Ochrona prawna domaga się także działań ponadnarodowych, mających na celu uznanie powszechnej ważności dziedzictwa historyczno-artystycznego w wymiarze duchowym, odwołującym się do tradycji, praktyk, zwyczajów i przekonań religijnych. Oprócz kontaktów Konferencji Episkopatów z władzami państwowymi, potrzebna jest także współpraca Stolicy Apostolskiej ze strukturami międzynarodowymi”²⁷.

O potrzebie współpracy instytucji kościelnych i państwowych oraz międzynarodowych w zakresie ochrony dóbr kultury i o konieczności respektowania przez Kościół norm cywilnych w tym względzie, Komisja przypomniała w swym sprawozdaniu – *Prezentacji* z 2004 r. Czytamy w nim m.in.: „Relacje Kościoła powszechnego i Kościołów partykularnych z poszczególnymi wspólnotami politycznymi są bardzo różne i nierzadko są regulowane przez konkordaty, porozumienia, konwencje itd., zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym (...). Oprócz kontaktów w obrębie poszczególnych narodów, ze szczególną troską należy postępować w kontaktach z instytucjami międzynarodowymi, aż się zapewni nie tylko zachowywanie zabytków, ale także ich właściwe docenienie dzięki międzynarodowym zaleceniom i porozumieniom”²⁸.

Zakończenie

Kościół, na przestrzeni swojej historii, zawsze otaczał wielką troską dziedzictwo historyczno-artystyczne i przekazywał je przyszłym pokoleniom. W swoich świątyniach i muzeach gromadził z pietyzmem dobra kultury, widział w nich cenne narzędzia pastoralne oraz ustanawiał stosowne normy gwarantujące ich prawną ochronę. Nowe spojrzenie na tę dziedzinę życia Kościoła, ubogacone głęboką refleksją teologiczną, jest zasługą papieża Jana Pawła II i powołanej przez niego Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury.

²⁷ PKKDK, *List do Przewodniczących Konferencji Episkopatów*, 16 XII 2002, BKDK, 1 (2005) s. 77-84, 90.

²⁸ *Prezentacja*, 2004, BKDK, 1 (2005) s. 110-113.

W kontekście kościelnym dobra kultury ukazują *plantatio ecclesiae* we wszystkich jego przejawach. Poprzez dzieła kultury można zobaczyć działalność misyjną i ewangelizacyjną Kościoła, połączoną często z różnorodnymi inicjatywami kulturalnymi, podejmowanymi przez konkretne wspólnoty chrześcijańskie. W tych działaniach dobra kultury stają się dokumentami eklezjologii i tej kultury, która je wytworzyła.

Dobra kultury, w ogromnej swej większości, stanowią wymowny symbol *Pięćdziesiątnicy* Kościoła. Chrześcijańskie style artystyczne, archiwa kościelne i świeckie, przedłużają to wydarzenie i głoszą prawdę o zbawieniu w Chrystusie. W ten sposób dobra kultury są jakby oknem, w którym widać powszechność chrześcijaństwa i jego silne powiązania z konkretnym terytorium²⁹.

Szerokie zainteresowanie dziełami sztuki i dziedzictwem kulturalnym Kościoła, potwierdza jego uniwersalistyczne powołanie i szacunek dla różnic kulturowych. W ten sposób dobra kultury mogą stać się wyrazem humanizmu w świecie. Taka właśnie idea przyświeca muzeum, bibliotece i archiwum watykańskiemu, które gromadzi i udostępnia dzieła sztuki ze wszystkich epok, wielu kultur i różnych religii.

Kościelne dobra kultury, tj. sztuka, zbiory archiwalne, biblioteczne i muzealne, powinny być wszędzie otoczone ochroną prawną; powinny być konserwowane, inwentaryzowane i katalogowane. Dlatego niezwykle ważna w tym zakresie jest odpowiednia formacja osób odpowiedzialnych za ochronę kościelnych dóbr kultury oraz całej wspólnoty wierzących³⁰.

Wartość pastoralna kościelnych dóbr kultury powinna być uwzględniana w programach duszpasterskich i katechetycznych Kościoła. Bowiem dobra kultury mogą przybliżyć do wiary, ascezy i dzieł miłosierdzia; mogą doprowadzić do zrozumienia, że uprzywilejowanym miejscem dla sztuki kościelnej jest świątynia i dokonująca się w niej celebrowana liturgia, która jest szczytem i źródłem życia Kościoła. Dlatego architektura, ikonografia, śpiewy i obrzędy, które tworzą jeden organizm, powinny „błyszczeć szlachetną elegancją, ponieważ służą wyrażaniu kultu Bożego i uświęcaniu ludzi”³¹. W związku z tym, działalność Papieskiej Komisji ds. Kościelnych Dóbr Kultury w przyszłości – jak czytamy w jednym z jej sprawozdań – będzie koncentrowała się przede wszystkim na formacji duchownych, artystów i pracowników kultury, celem pastoralnego wykorzystywania kościelnego dziedzictwa historyczno-artystycznego, popierania humanizmu artystycznego oraz ukazywania ścisłych relacji pomiędzy wiarą i sztuką³².

²⁹ Por. PKKDK, *List do Przewodniczących Konferencji*, s. 77-91.

³⁰ Tamże.

³¹ Tamże.

³² Por. *Prezentacja 2002*, s. 71.